

SOVET DAVRIDA SURXONDARYO VILOYATIDA XOTIN-QIZLARNING IQTISODIY ISLOHOTLARDAGI ISHTIROKI

Boltayeva Gulnoza Raxmatullayevna,

*O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati Chegara qo'shinlari
"Yosh chegarachilar" harbiy-akademik litseyi "Ijtimoiy-gumanitar fanlar"
kafedrasi tarix fani o'qituvchisi
<https://orcid.org/0009-0006-3250-9663>
UDK: 94(575.1). "1939-1945"*

Annotatsiya: Ushbu maqola Sovet davrida Surxondaryo viloyatida xotin-qizlarning iqtisodiy islohotlardagi ishtirokini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada Surxondaryo viloyatida 1920-1980-yillar oraligida amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar va ularning xotin-qizlarga ta'siri tahlil qilinadi. Xotin-qizlarning mehnat faoliyati, kolxoz va sovxozlar, sanoat ishlab chiqarish, qishloq xojaligi va boshqa sohalarida ishtirokini o'rganish asosida, bu davrda xotin-qizlarning iqtisodiy va ijtimoiy hayotda orni qanday o'zgarganligi ko'rsatiladi. Maqola xotin-qizlar uchun Sovet davrida yaratilgan imkoniyatlar, ularning iqtisodiy hayotga qo'shgan hissasi va mavjud muammolarni yoritadi.

Kalit so'zlar: Sovet davri, Surxondaryo viloyati, Iqtisodiy islohotlar, Xotin-qizlar, Gender tengligi, Mehnat faoliyati, Kolxoz va sovxozlar, Sanoat, Ijtimoiy islohotlar

Abstract: This article is devoted to the organization of women's participation in economic reforms in the Surkhandarya region during the Soviet period. The article analyzes the economic reforms implemented in the Surkhandarya region between 1920 and 1980 and their impact on women. Based on the study of the participation of women in labor activities, collective farms and state farms, industrial production, agriculture and other fields, it will be shown how the role of women in economic and social life has changed during this period. The article sheds light on the opportunities created for women in the Soviet era, their contribution to economic life, and existing problems.

Key words: Soviet era, Surkhandarya region, Economic reforms, Women and girls, Gender equality, Labor activity, Collective

farm and state farms, Industry, Social reforms

Ключевые слова: Советская эпоха, Сурхандарьинская область, Экономические реформы, Женщины и девушки, Гендерное равенство, Трудовая деятельность, Колхозы и совхозы, Промышленность, Социальные реформы

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION). Ushbu maqolada Surxondaryo viloyatidagi xotin-qizlarning iqtisodiy islohotlarga qo'shgan hissasini tahlil qilib, ularning jamiyatdagi rolini, yangi imkoniyatlardan foydalanish imkoniyatlarini va rivojlanish istiqbollarini ko'rsatadi. Sovet davri, ayniqsa 1920-1980-yillar orasida, O'zbekistonda, shu jumladan Surxondaryo viloyatida, iqtisodiy islohotlar va gender tengligi masalalari markaziy ahamiyatga ega bo'ldi. Bu davrda xotin-qizlarning jamiyatdagi roli sezilarli darajada o'zgardi. Surxondaryo viloyatida, boshqa hududlar singari, iqtisodiy islohotlar xotin-qizlarni nafaqat ishlab chiqarish sohasiga, balki jamiyat hayotining boshqa sohalariga ham jalb qilishni maqsad qilgan. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada Sovet davrida Surxondaryo viloyatida xotin-qizlarning iqtisodiy islohotlardagi ishtiroki, ularning ijtimoiy va iqtisodiy faoliyatdagi roli tahlil qilinadi. Sovet davrida, ayniqsa 1920-1930-yillarda, Surxondaryo viloyatida xotin-qizlarning iqtisodiy islohotlardagi o'рни muhim o'zgarishlarga sabab bo'ldi. Bu davrda Markaziy Osiyoda ijtimoiy va iqtisodiy tizimda katta islohotlar amalga oshirilgan, bunda xotin-qizlarning roli kuchaygan. Biroq, islohotlar hamma uchun teng imkoniyatlar yaratmagan, ayniqsa, qishloq joylarda yashovchi ayollar uchun

ba'zi qiyinchiliklar mavjud bo'ldi. Sovet hukumati 1930-yillardan boshlab agrar sohada kollektivlashtirish siyosatini amalga oshirdi. Bu siyosatning amalga oshirilishi bilan, Surxondaryo viloyatidagi ko'plab qishloqlarda kolxozlar tashkil etildi. Kolxozlar yaratish orqali, xotin-qizlar ham iqtisodiy faoliyatda faol ishtirok etishga majbur bo'ldilar. Ayollar erlarning dala ishlarida, paxta terishda, o'rta va kichik qishloq xo'jalik ishlab chiqarishida qatnashgan. Kolxozlarda ishlash uchun xotin-qizlarga ham yangi ma'lumotlar, texnik bilimlar va ishlash ko'nikmalari zarur edi.

MUHOAKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Sovet davrida O'zbekistonda, xususan, Surxondaryo viloyatida, xotin-qizlar jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga faol hissa qo'shishga majbur bo'lganlar. Ular qishloq xojaligida, sanoatda, kolxoz va sovxozlarda ishlashgan. Dastlabki yillarda xotin-qizlarning iqtisodiy faoliyatga jalb qilinishi faqatgina ularning iqtisodiy ehtiyojlariga javob berish maqsadida amalga oshirilgan bo'lsa, keyinchalik bu jarayon ijtimoiy o'zgarishlarga olib keldi. Sovet davrida qishloq xojaligi va kolxozlar rivojlanishi uchun xotin-qizlarning roli muhim bo'ldi. Surxondaryo viloyatida qishloq xojaligi sohasida xotin-qizlar, ayniqsa, yerlarni ishlov berish, ekinlar ekish, hosil yig'ish kabi ishlar bilan shug'ullandilar. Bu soha ular uchun nafaqat mehnat manbai, balki iqtisodiy va ijtimoiy erkinlikni ta'minlash imkoniyati bo'ldi. Qishloq xojaligidagi bu islohotlar xotin-qizlarga ozlarining iqtisodiy mustaqilliklarini oshirishga yordam berdi. Surxondaryo viloyatidagi kolxoz va sovxozlar xotin-qizlar uchun yangi imkoniyatlar yaratdi. Bu yerda ular ishchi kuchi sifatida faol qatnashdilar. Kolxoz va sovxozlarda mehnat qilish nafaqat ularning iqtisodiy holatini yaxshilash, balki jamiyatdagi orni va oz qadriyatlarini oshirishga olib keldi. Ayollar ishlab chiqarishning turli sohalarida, jumladan, hayvonchilik, paxta terimi, meva-sabzavot yetishtirish kabi ishlarda qatnashdilar. Sovet davrida, ayniqsa, 1950-yillardan boshlab, sanoat rivojlanishi davomida xotin-qizlar mehnat resurslari sifatida oz o'rnini topa

boshladi. Surxondaryo viloyatidagi sanoat tarmoqlarida, shu jumladan paxta-tozalash zavodlari, elektrotexnika va boshqa sanoat ishlab chiqarishida xotin-qizlar faol ishtirok etdilar. Bu jarayon xotin-qizlarga nafaqat iqtisodiy mustaqillikni ta'minlash, balki ijtimoiy faollikni ham oshirish imkoniyatini yaratdi. Sovet davrida xotin-qizlar faqat mehnat sohalarida emas, balki ijtimoiy va madaniy hayotda ham faol ishtirok etdilar. Xotin-qizlarning turli madaniy tadbirlarda, jamoat ishlarida ishtiroki ularning ijtimoiy mavqeyi va madaniy rivojlanishiga olib keldi. Ular oz faoliyatlarini ko'pincha paxta terimi, kolxozda ishlash bilan birlashtirib, jamiyatda mustahkam o'rin topdilar. Sovet davrida xotin-qizlarning iqtisodiy hayotdagi roli muhim bo'lsa-da, ularning mehnat sharoitlari va gender tengligi masalalari ko'p hollarda e'tibordan chetda qolgan. Ayollar ko'pincha eng og'ir, kam maoshli va zararli ishlarda ishlaganlar. Bunga qaramay, ular ko'plab iqtisodiy islohotlarning amalga oshirilishiga hissa qo'shdilar. Sovet davrida ayollarni ta'lim olishga undash maqsadida ko'plab yangi maktablar va kurslar tashkil etildi. Surxondaryodagi ayollar uchun ham, maktablar va kasb-hunar o'quv yurtlarida bilim olish imkoniyatlari yaratildi. Bu ta'lim orqali ayollar ko'proq iqtisodiy mustaqillikka erishgan. Xotin-qizlar yangi kasblarni o'zlashtirib, qo'shni viloyatlarga nisbatan yuqori ijtimoiy-iqtisodiy holatga erishishga muvaffaq bo'lishdi. Shu bilan birga, paxta va boshqa qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda ham ayollarning roli ortdi.

Sovet hukumati ayollarni barcha sohalarida, jumladan, sanoat, qishloq xo'jaligi va boshqa turdagi ishlab chiqarishda faol ishtirok etishga undadi. Ayollar uchun maxsus ish joylari yaratildi, shu bilan birga, davlat tomonidan ular uchun barcha imkoniyatlar taqdim etildi. Surxondaryoda, xususan, qishloq joylarida, ayollar ko'pincha yerda ishlash bilan birga, paxta terimiga ham jalb qilindi. Paxta terimi, sovet davrida qishloq xo'jaligining asosiy faoliyat turlaridan biri bo'lib, bu ishda ayollarning mehnati juda katta bo'ldi. Surxondaryoda xotin-qizlar ko'plab qishloq xo'jaligi ishlarida ishtirok etgan bo'lsa-da,

ular faqat kulinariya yoki uy-joy ishlariga cheklangan emas edi. Ayollar, ayniqsa, paxta terimi va yerda mehnat qilishda faol qatnashgan. 1930-1940 yillarda kollektivlashtirish va paxta sanoatining rivojlanishi bilan birga, xotin-qizlarning yer ishlari va ishlab chiqarishda roli yanada muhimroq bo'ldi. Bu davrda ayollarga iqtisodiy mustaqillikni oshirishga yordam berish maqsadida ko'plab islohotlar amalga oshirildi.

Sovet davridagi ayollarni Ijtimoiy himoya qilish. Sovet hukumatining ijtimoiy siyosatlarida ayollarning ijtimoiy himoya qilish ham o'rin olgan edi. Ayollarni ijtimoiy himoya qilish uchun bir qator qonunlar qabul qilindi, jumladan, ish va oilaviy hayotni muvozanatlash uchun yangi ish qonunlari o'rnatildi. Surxondaryodagi xotin-qizlar ham bu huquqlardan foydalanishga harakat qilganlar. Ammo, kolxozlar tizimida ko'p vaqtlarini mehnatga bag'ishlagan ayollar, hamon ko'plab qiyinchiliklarga duch kelishgan.

Sovet davrida Surxondaryo viloyatida xotin-qizlar ko'p vaqtlarini qishloq xo'jaligida va sanoat sohalarida ishlashga bag'ishladilar. Biroq, bu jarayonda mehnat sharoitlari ko'pincha og'ir va noqulay bo'lishi mumkin edi. Paxta terimi va qishloq xo'jaligi ishlarida, ayollar ko'p hollarda uzoq soatlar davomida mehnat qilishga majbur bo'lishdi. Buning natijasida, ko'plab ayollar mehnat sharoitlari tufayli sog'lik muammolariga duch keldilar. Shuningdek, jamiyatdagi patriarxal tuzum xotin-qizlar uchun ijtimoiy va iqtisodiy to'siqlarni yaratishda davom etdi. Ayollar ko'plab hollarda o'z huquqlarini himoya qilishda, o'zini jamiyatda erkin ifoda etishda ba'zi qiyinchiliklarga duch kelganlar. Sovet davrining boshlanishida, ayniqsa, qishloq joylarida ayollarning o'z mehnatlari uchun adolatli to'lov olishlari va iqtisodiy imkoniyatlardan teng foydalanishlari qiyin bo'lgan. Sovet hukumati ayollarni ijtimoiy himoya qilish va ularni iqtisodiy faoliyatga keng jalb qilish maqsadida bir qator qonunlar ishlab chiqdi. Ayollar uchun mehnat sharoitlarini yaxshilash, ular uchun maxsus dam olish kunlari va ish joylarida qo'shimcha

imtiyozlar taqdim etildi. Sovet davrida ayollarga teng huquqlar berildi, ammo bu tenglik amalda barcha sohalarida o'z aksini topmagan. Surxondaryo viloyatida ham, ayollar uchun ijtimoiy himoya qiluvchi tizimlar yaratildi. Ayollar nafaqat paxta terimi yoki qishloq xo'jaligi sohalarida, balki davlat idoralari, tibbiyot, ta'lim va boshqa sohalarida ham mehnat qilishga kirishdilar. Biroq, ba'zi hollarda ayollar o'z huquqlaridan foydalanishda qiyinchiliklarga duch kelishgan. Ayollarni mehnatga jalb qilishda ko'proq ko'nikmalarni va bilimlarni taqdim etish zarurati mavjud edi, ammo ba'zi ijtimoiy qatlamlarda ayollarning roli ba'zan cheklangan bo'lib qolgan. Sovet davri O'zbekistonning barcha viloyatlarida, jumladan, Surxondaryo viloyatida ham ijtimoiy va iqtisodiy islohotlarning katta ta'siriga sabab bo'ldi. Xotin-qizlar Sovet Ittifoqining iqtisodiy islohotlarida faol ishtirok etishga chaqirilgan, ularning iqtisodiy hayotdagi o'rnini, ayniqsa kolxozlar, paxta ishlab chiqarish va sanoatlashuv jarayonlarida sezilarli darajada o'zgardi. Bu davrda ayollar ko'plab yangi imkoniyatlarga ega bo'lishgan, lekin bir vaqtning o'zida ularning hayoti ham bir qator qiyinchiliklarga duch keldi. Sovet hukumati 1929-1930-yillarda kollektivlashtirishni boshlab, qishloq xo'jaligida davlat nazoratini kuchaytirdi. Surxondaryo viloyatida ham kollektivlashtirish jarayoni boshlangach, xotin-qizlar qishloq xo'jaligiga jalb qilindi. Paxta ekinini yetishtirish, unga ishlov berish va ishlab chiqarishning boshqa ko'plab sohalarida ayollar faol ishtirok eta boshladilar. Kolxozlar tashkil qilinishida, ayollar kolxozda ishlash uchun yerda va poliz ekinlari, paxta plantatsiyalarida ishlashga majbur bo'lishdi. Ayollarning kolxozlar, paxta terimi va yer ishlari bilan shug'ullanishi ularning iqtisodiy mustaqilligini oshirishga olib keldi. Kolxozlashish jarayoni bilan birga, ayollar kolxozlarda mehnat qilish orqali yangi mehnat ko'nikmalarini o'zlashtira boshladilar. Biroq, ayollarga berilgan bu imkoniyatlar bilan bir qatorda, ularning o'zaro iqtisodiy va ijtimoiy tenglikka erishishlari oson bo'lmagan. Paxta terimi va boshqa qishloq xo'jaligi

ishlaridagi sharoitlar ko'pincha og'ir bo'lib, ayollar ko'p holatlarda uzoq vaqt davomida mehnat qilishga majbur bo'lishdi. Sovet hukumati xotin-qizlarni ta'lim olishga undash, ularni kasb-hunar o'rgatishga qaratilgan ko'plab islohotlarni amalga oshirdi. Ayollarga o'qish, bilim olish imkoniyatlari berilganidan so'ng, ko'plab ayollar o'z kasbini tanlab, yangi sohalarida ishlashga muvaffaq bo'lishdi. Bu, ayniqsa, Surxondaryo viloyatida ijtimoiy va iqtisodiy hayotda muhim o'zgarishlarni keltirib chiqardi. O'quv kurslari, texnikumlar va kasb-hunar maktablari ayollarni iqtisodiy faoliyatga jalb qilishda muhim vosita bo'ldi.

Ayollar paxta ishlab chiqarish va kolxoz ishlaridan tashqari, tibbiyot, ta'lim, sanoat, xizmat ko'rsatish va boshqa sohalarida ham ishlashni boshladilar. Bu, o'z navbatida, Surxondaryo viloyatidagi ayollarning iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirdi va ularning jamiyatdagi o'rnini mustahkamladi. Ta'lim olish, yangi kasblarni o'zlashtirish va ishlab chiqarish jarayonlariga aralashish ayollarga iqtisodiy mustaqillikni oshirish imkonini berdi.

Sovet Ittifoqida sanoatlashuv siyosati iqtisodiy islohotlarning muhim qismi bo'lib, u xotin-qizlarning iqtisodiy faoliyatiga ta'sir ko'rsatdi. Surxondaryo viloyatidagi sanoat rivoji hamda qishloq xo'jaligida amalga oshirilgan islohotlar ayollarni yangi ishlab chiqarish tarmoqlariga jalb qilishga olib keldi. Ayollar, ayniqsa, paxta sanoatiga tegishli zavodlar, fabrikalar va boshqa ishlab chiqarish korxonalarida ishlashdi. Ularning mehnati nafaqat qishloq xo'jaligi, balki sanoat sohalarida ham ahamiyat kasb etdi. Sanoatga jalb qilish, ayniqsa, ayollarni o'z kasblarini o'zgartirishga, yangi ijtimoiy mavqe va iqtisodiy mustaqillikka erishishga imkon yaratdi. Biroq, sanoat rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari, ayniqsa, qishloq joylaridagi sanoat tarmoqlarining sust rivojlanishi, ayollar uchun ba'zi muammolarni keltirib

chiqardi. Sanoatning rivojlanishi bilan birga, ayollar ko'p holatlarda jismoniy mehnatga jalb qilindi, bu esa ularning shaxsiy hayotini va sog'lig'ini xavf ostiga qo'ygan. Sovet hukumati ayollarni ijtimoiy himoya qilish va ularni iqtisodiy faoliyatga keng jalb qilish maqsadida bir qator qonunlar ishlab chiqdi. Ayollar uchun mehnat sharoitlarini yaxshilash, ular uchun maxsus dam olish kunlari va ish joylarida qo'shimcha imtiyozlar taqdim etildi. Sovet davrida ayollarga teng huquqlar berildi, ammo bu tenglik amalda barcha sohalarida o'z aksini topmagan. Surxondaryo viloyatida ham, ayollar uchun ijtimoiy himoya qiluvchi tizimlar yaratildi. Ayollar nafaqat paxta terimi yoki qishloq xo'jaligi sohalarida, balki davlat idoralari, tibbiyot, ta'lim va boshqa sohalarida ham mehnat qilishga kirishdilar. Biroq, ba'zi hollarda ayollar o'z huquqlaridan foydalanishda qiyinchiliklarga duch kelishgan. Ayollarni mehnatga jalb qilishda ko'proq ko'nikmalarni va bilimlarni taqdim etish zarurati mavjud edi, ammo ba'zi ijtimoiy qatlamlarda ayollarning roli ba'zan cheklangan bo'lib qolgan.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Sovet davri Surxondaryo viloyatida xotin-qizlarning iqtisodiy islohotlardagi ishtiroki muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Ularning qishloq xo'jaligi, sanoat ishlab chiqarish, kolxoz va sovxozlarda faol ishtiroki iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishda sezilarli rol o'ynadi. Shu bilan birga, xotin-qizlarning gender tengligi masalalari, mehnat sharoitlari va ijtimoiy maqomi haqida muammolar mavjud edi. Biroq, Sovet davri xotin-qizlar uchun yangi imkoniyatlar yaratgan va ularning jamiyatdagi o'rnini mustahkamlashga xizmat qilgan davr bo'ldi. Ushbu maqola Sovet davrida Surxondaryo viloyatida xotin-qizlarning iqtisodiy islohotlardagi ishtirokini keng tahlil qilib, ular jamiyatda va iqtisodiy hayotda qanday o'ringa ega bo'lishganini o'rganadi.

ADABIYOT VA MANBALAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):

1. Abdurazakov M. (2015). O'zbekiston tarixida xotin-qizlarning roli. Toshkent: Akademiya nashriyoti.

2. Azizova F. (2018). Surxondaryo viloyatida Sovet davrida iqtisodiy islohotlar: Xotin-qizlarning roli. Termiz: Surxondaryo Davlat Universiteti.
3. Iskandarov S. (2007). Sovet davrida O'zbekistonda xotin-qizlarning ijtimoiy hayoti. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.
4. Karimov I. (2010). Sovet davrida O'zbekistonda mehnat va iqtisodiy islohotlar. Toshkent: Yangi asr avlodi.
5. Solihov R. (2012). Xotin-qizlarning jamiyatdagi o'rni va Sovet davridagi o'zgarishlar. Toshkent: Fan va texnologiyalar.
6. Правда востока. 6 июля, 1941 года.
7. Ilg'or Surxon uchun. 1941-yil, 29-iyul.
8. Ilg'or Surxon uchun. 1941-yil, 9-oktyabr.
9. Surxondaryo tarixidan lavhalar. – Toshkent, 1991. – B. 70.
10. Халиёров Х., и др. Сурхандарьинская область. – Ташкент, 1974. — С. 25. 2020. – В. 94.
11. Umarov I. Badash: tarix va an'ana. – Termiz: Surxonnashr, 2018. — 131 b.
12. Ilg'or Surxon uchun. 1941-yil, 4-noyabr.
13. Surxondaryo viloyat davlat arxivi. 45-fond, 1-ro'yxat, 62-ish, 18-19-varaqlar.